

KOVÁCS KRISZTINA

A jégkorszak bejövetele

BESZÉDES ISTVÁN: MAGRITTE-SZIGET

zEtna Kiadó
Zenta, 2013
124 oldal, 3000 Ft

”

A *Magritte-sziget – Posztdramatikus versek*, Beszédes István negyedik lírakötete nemcsak az alkotó költészetének korábbi tendenciáit megbízhatóan folytató válogatás. A könyv elsősorban a szerző két korábbi munkája, a *Messziről Androméda* (zEtna, 2007) című versgyűjtemény és a kisprózákat összesítő *Napkitörés* (zEtna, 2008) irányából kiindulva építi újabb elemekkel ezt a beazonosíthatóan jellegzetes, meteorológiai, ökológiai, geotopológiai kötődések szálaiból szőtt lírai világot. A *Magritte-sziget* címlapján jégmadárral határozottan, ám nem leleplezően vezet be abba a karakteres, a földrajzi körülményeknek kitett univerzumba, amelyet a tárgyak részleteiben elvesző, azok fragmentumai körül türelmesen motózó elbeszélők klasszikus leíró technikái mellett a tektonikai formák (sziget, katarakta, szakadék, hullámtörő), klimatikus és meteorológiai tényezők (napkitörés, dagály), az arkhék állapotváltozásai (jég, víz, mészkő, csigaház, fosszília) tesznek felismerhetővé. Beszédes költészete ennyiben az *Új Symposium* más reprezentánsai által is sokszor „forgatott” földrajzi lexikon szócikkeiből (húsmárvány, karsztosodás, tenger, móló, kikötő) szemez, ám szövegei egy a reminiscenciákat sem nélkülöző, mégis adekvát és jellegzetes élményköltészet darabjai.

A lírai szubjektum törekvése Beszédes világában az epicentrumot kijelölő, a szétesést és az összekapcsolódást, az ismétlődést és a változást latolgató, lassú, ám mégis aktív egzisztálás. Köteteiben az elemek szétbontására irányuló cselekvéssorok mögött rendre olyan elbeszélők hangja hallatszott, akik a konkrétságot és a transzcendentális karaktert egyszerre felmutató jelleget a meteorológiai és a geológiai jelenségekben, a geografikus és a szférikus dimenziókban együttesen észlelték. Ez jellemezte a *Messziről Androméda* úrbéli kalandozásait ugyanúgy, mint a *Napkitörés* poétikus, a töredékességet és a peripatetikus karakterek szemvillanásait középpontba állító részleteit. Utóbbi kisprózák gyűjteménye volt, ám fragmentumainak ritmikája és tematikája nem állt

távol a szabad vers tempójától és formavilágától, így műfaji különbözősége ellenére is könnyen rendeződhetne sajátos „triptichonba” az öt időben megelőző (*Messziről Androméda*) és követő (*Magritte-sziget*) kiadványokkal.

Arról van szó, hogy a *Messziről Androméda* és a *Napkitörés* geocentrikus origójú csillagközi szimbólumrendszerei egyfelől tovább élnek a *Magritte-sziget* verseiben, hiszen a jól munkált, cizellált lírai darabokat tartalmazó könyvecske érdekessége, hogy egy új földtörténeti korszakot, egy újabb eljegesedést emel az emberi civilizáció dekádjai közé. A kötet első ciklusa (*Glaciális részletek*) ennek és az alcímben jelölt teátrumi stílusnak és szertartásrendnek megfelelően a jég színpadra állításának variációit ábrázolja. A jegecesedés, a kristályosodás dimenzióiban létező víz természetesen a Symposion-nemzedékek lírikus és epikus hagyományához illeszkedve a tenger formájában is felbukkan egy-egy pillanatra. A költő saját használatra átalakított „*Hamburgi dramaturgiájában*” a lírai én a jég metaforáit úgy veszi számba, hogy eközben megtestesüléseit is instruálni vágyik. A szerepek, maszkok, szimbólumok sokaságát rendezőként irányító narrátor a vers születésének folyamatát bemutatva a retorémák működését az alkotó (költő-dramairó-színész-rendező) olykor túlpontírozó gesztusai felől is láttatni engedi. A Glóbusz alakváltozatai közé a könnyen kínálkozó színpad mellé a hasonlóan nem különösebben unikális sziget, az új époque, a jégkor fő attribútumai között pedig a megszemélyesített, organikus természetű jég mellé a hó is felzárkózik. Emiatt akár közhelyszerű és kiszámítható is lehetne Beszédes István költészete, a képek szabad és rendkívül gazdag variációja, a részletek finom kidolgozása miatt azonban erről szó sincs.

Az anyag története nála ugyanis úgy válik a színjátszás kézikönyvébe rejtett színész törtéijává, meséje a kötet első ciklusának impozáns és szellemes felvezetésévé, hogy az átvezetés a második rész (*Valódi műértők*) a fő témát részletesebben kibontó verseibe észrevétlen, leheletfinom. A teátrum helyeitől távolodva úgy érkezünk meg a kisebb dimenziójú, intim terepekig, hogy az első ciklus szimbólumrendszerét mégsem felejtjük el. A minden mindenhez kapcsolódásának elve vezeti a földrajzi- és egyéb térformák leírására vállalkozó elbeszélő tekintetét. Beszédes kozmogóniájában a legprofánabb történetstől úgy jutunk el egy pillanat alatt a világűr távlataiig, hogy közben nem érezzük a pátosz felesleges sallangjait. A költői nyelv világossága, a formák tisztasága, a humor és az ironia szikár reprezentációi a kozmikus témavariációkat is úgy teszik hitelessé, hogy súlyukat megtartva maradhatnak hétköznapiak.

A mindent figyelő, de az öt is fürkésző tekintetek elől elrejtőzni nem tudó lírai én a színpadtól távol kerülve is a teátrum „kelléktárából” meríti szókészletét: „Sajnálom, de hol menjek szét,/idegen helyen, értetlen közönség előtt?” (*Egy élet munkája*) A test határaitól és a színpad végességéről szóló sorok a szétszalazott témafelvetés ellenére is sikeresen tükrözik a shakespeare-i invenciót, a színpad és a világ totalitásának egybecsúsztatását: „csillapítani szeretném a vérzést,/amit a szerep vasrácsa reszel a húsba.” (*Megkísértés*); „óvatosan ássa ki a színpadot a dombból,” „a kérdések létjogosultsága e nagyteremre szűkül,” (*Deszka jelent*)

A *Magritte-sziget* verseiben a Földtől elemelkedő, nagy távlatokat látó elbeszélők kalandjai gazdag és kimunkált témavariációk szekvenciái. A könyv harmadik, *Szálló ige* című egysége a mediterrán fantáziák gyűjteménye. Versei, a *Frutti di mare*, a *Földközi*, a *Szakadék felett* a kítakarás, az elrejtés akcióit tematizálva vezetik be és kapcsolják a jég kulisszáihoz és a színpad metaforáihoz az alkotó látáshoz, észleléshez kötődő ideáit. Így nem váratlan, hogy a következő ciklus (*Kaszting*) a képkockát teszi a lírai szubjektum látómezejének alapegységévé

(*Full frame variáció*). A könyv egyszerre teleologikus és ciklikus megkomponáltságát egy percre sem feledő elbeszélők a gravitációt legyőző, életre kelő hideg őselem mitológiáját is megteremtik: „mert ez az, ami a korpuszt/a hideg talajtól elemeli” (*Szerető*)

A *Magritte-sziget* legjobb kimunkált darabjai azok a versek, amelyek az anyag színeváltozásának mágiáját tárgyalják, bár az itt használt tárgy-kultúra és motívumkincs nagy meglepetést nem okozhat, a szüntelen ismétlés magabiztos retorikája ezúttal is meggyőző hatást kelt. A legerősebb egység így lesz kétségtelenül a *Nyers*, annak egyik darabja (*Húsmárvány*) a kontinensek között tébláboló, az eredet kronológiáján töprengő elbeszélőjével az egész válogatás leginkább enigmatikus figurája. A *Minden élet*, a *Mészki tárgy* és a *Hold-ösvény felé* című versek a meszkövesedés fázisainak rögzítésével fonják egybe a civilizációk körköröségeinek, az élő szervezetek anyagga levésének, majd anyagtalanná válásának stációit.

Bár a dolgok teresülésének témái a *Kis helyen* címmel aposztrofált rész több versében is erősen tematizálódnak (pl.: *50 m²*: „mint járnak a tárgyak saját utuk”), a könyv csodaként visszatérő szálai igazán a *Katarakta*-ciklusban szintetizálódnak. A posztmodern civilizációs terepektől látszólag távol lévő locusokban észlelt történések – az összehúzódasok, összeszőkülések, a környezetbe ágyazódások földrajzi terepein zajlanak. A környezettel egybeolvadó humanoidok történet-szárait fonják egybe a *Patrióta*, a *Katarakta* és a *Régi hegyek* című darabok. Közülük a *Katarakta*, bár a címválasztás, a hályogosodás, a látás elhomályosodásának dimenziójára is utalhat, (L.: szürke hályog) a szinonim jelentések köre a zuhatagosodás, az összeszőkülés által kialakuló szigetesezés problémáját is megidézi.

A *Magritte-sziget* záró része, a *Találatok Newton almájára*, melynek legfőbb akciója, hogy a korábban a színpad és a színjátszás szabályait ismertető, a játéktér körberajzolását elvégző elbeszélő levonul a területről. A saját maga által teremtett korszakot lezárva kivonul a világból, a Földről. Az *Egy hulló almán élek* ennek megfelelően a Geoszba zuhanás élményével, a gravitáció erőinek kérelmetlen törvényeivel magyarázza a földhöz-röghöz kötődés tapasztalatát. Bár az *Olyan ez, mint egy utazás* a bolygó elhagyhatatlanságának érzését a menekülés illúziójával kapcsolja össze, a *Lenn összetört* az elemelkedés távlatából szemléli ismét a légköri geoszféra ügyeit. A világra vetett utolsó pillantásban pedig a newtoni tér törvényei kegyetlen feladványként állnak előttünk: „Felforrt nektárral áradó/kanális, orális élvezet, fikciók anális hatalma,/egzaltált hullámot vet benne az alma.” (*Lenn összetört*) A *Mindig is báb* a megkapaszkodás lehetőségeit veszi számba, a bebábozódás lehetősége a túlélés esélyeként testesül meg. A *Leszakadt almán* („Lelépni arról, ami úgyis zuhan?”) és az *Értelmet nyer vele* („elsőnek hagyni el a süllyedő hülyét.”) a téma finom hangolásokkal elpróbált, tudatosan túlfirt variációi.

Beszédes István új kötete lassú és finom, ráérősen olvasandó, stílusparódiától, diszkrét ám fanyar iróniától sem mentes versek gyűjteménye. Míves szubjektumlíra, amely a kulturális és költészettörténeti hagyományoktól sem független, a kortárs poétika aktualizáló törekvéseitől azonban mértéktartóan távol marad. A kötet összességében e nem feltétlenül divatos, ám annál izgalmasabb intellektuális költészet atmoszférájával tarthatja izgalomban az arra fogékony olvasót.